

Makale Künyesi (Araştırma): Nayir Ekinci, H. (2023). Şeref Hanım'ın "el" redifli gazelleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 629-644.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1364292>

ŞEREF HANIM'IN "EL" REDİFLİ GAZELLERİ

Hilal NAYİR EKİNCİ¹

ÖZET

19. yüzyıl klasik Türk şiirinde bazı açılardan değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Her ne kadar yüzyıllar boyunca kadın şairler bu edebiyatta varlıklarını gösterecekler de hiçbir yüzyılda kadın şair sayısı 19. yüzyıldaki kadar fazla olmamıştır. İçinde buldukları çevre sebebiyle gelişim imkânı bulan kadın şairler kendi dönemlerinde adlarından söz ettirecek kadar nitelikli ve takdir gören eserler ortaya koymuşlardır.

Dönemin kadın şairleri arasında dikkat çeken ve divan sahibi olan bir isim, Şeref Hanım, İstanbul'da doğup büyümüş, iyi bir eğitim almış, sanata ve kültüre kıymet veren bir aile içinde yetişmiştir. Şairin divanı bütünüyle değerlendirildiğinde şiirlerinde tasavvuf anlayışının hakim olduğu görülür. Manzumelerinde birçok din büyüğünü anan şair Mevlevî olduğu hâlde diğer tarikatlarla ilgili şiirler de kaleme almıştır. Onun şiirlerindeki din ve tasavvuf etkisi birçok manzumesinde hissedilir. Şeref Hanım Divanı'nda şiirler içerik açısından incelendiğinde "yeni" ve "hayatın içinden" sayılabilecek unsurlarla karşılaşılmasına rağmen bir taraftan da onun şiirinde geleneğin izlerini sürmek mümkündür. Sade üslûbu ve sağlam nazım tekniğiyle dikkat çeken şairin redif seçimlerinde Türkçe kelimeleri daha çok tercih ettiği bilinmektedir.

Çalışmada giriş bölümünde "el" in sözlüklerdeki anlamlarına yer verilmiş, kelimenin Arapça ve Farsça karşılıkları üzerinde durulmuş, ardından şairin hayatı ve kişiliğinden bahsedilmiştir. Bir sonraki bölümde Şeref Hanım divanı taranarak tespit edilen örnekler genel bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Taramalar sonucunda şairin divanında içinde "el" geçen manzumeler tespit edilmiştir. Bu manzumeler arasında "el" redifli dört gazel bulunmaktadır. Şair, divanında "el" in Farsça ve Arapça karşılıklarını da kullanmış, ancak söz konusu redif olduğunda Türkçe "el" kelimesini tercih etmiştir. Redifin anlamı güçlendirmesinden faydalanan şair gazellerine elle ilişki kurulabilecek unsurları dâhil etmiş, kelimenin mecaz anlamlarına sıklıkla yer vermiştir. Bu gazellerin söyleyiş ve muhteva açısından benzerlik ve farklılıkları bulunmaktadır. Şairin divanından yola çıkılarak onun şiir dünyasında "el" kelimesinin kullanımları, benzetme ve hayal dünyası, mecazlar, deyimler ve kalıp ifadeler bahsi geçen dört gazel üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Şeref Hanım, el, gazel, yardım, teslimiyet.

¹ Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi. hilalnayir@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2218-2565>

GİRİŞ

El, "kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü; dest, pençe" anlamına gelmektedir (Güncel Türkçe Sözlük, t.y.). Sözlükte kelimenin diğer anlamları: "aracı, vasıta", "sahiplik, mülkiyet", "kez, defa", "yönetim, baskı, etki" olarak geçer (Parlatır vd., 1998, s. 687). *Kamus-ı Türki*'de el "insanın tutmak, işlemek, asılmak gibi işlerde kullandığı iki uzuv" olarak tanımlanmıştır (Şemsettin Sami, 2015, s. 301). "El'in Farsça karşılığı "dest"dir. *Dest*'in bir diğer karşılığı "kudret sıfatı"dır (Uludağ, 2001, s. 104). Dest kelimesinden türetilmiş birçok kelime sözlüklerde yer alır: *dest-âhir, dest-âvîz, dest-bâz, dest-bürd, dest-çâlâk, dest-çûb, dest-dirâz, deste, dest-efşân, dest-gîr, dest-gîrî, dest-hûş, dest-mâl, dest-pûs...* (Özön, 1965, s. 146-147; Devellioğlu, 2004, s. 178-179; Redhouse, 2009, s. 72-73; Mütercim Âsım Efendi, 2009, s. 170-171; Muallim Nâcî, 2009, s. 110). Kelimenin Arapça karşılığı ise "yed"dir. *Yed*'in sözlüklerdeki diğer anlamları "*kuvvet, kudret, nimet, yardım, mülk*" olarak geçer (Özön, 1965, s. 791; Devellioğlu, 2004, s. 1157; Muallim Nâcî, 2009, s. 753; Şemsettin Sami, 2015, s. 1337).

Tasavvuf terimleri arasında "el" ile ilgili tabirler vardır. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*'nde "el almak, el vermek" söyleyişleri ile karşılaşılır. *El almak "tarikata girmeye, belli bir şeyhe intisap etmeye ve ondan evrât almaya"* denir. El vermek ifadesinin karşılığı "*şeyhin bir şahsı tarikatına kabul edip ona evrât vermesi*" dir. *El ele el Hakk'a deyişi* ise "*Hız. Peygamber'e biât edenler Allah'a, şeyhe biât edenler Hız. Peygamber'e biât etmiş, onun elini tutmuş sayılır. El kurtarıcılığını da simgeler*" anlamlarıyla verilmiştir (Uludağ, 2001, s. 120).

Klasik Türk edebiyatında "el" in metinlerde rastlanılan kullanımları oldukça çeşitlidir. Şiirlerde çoğunlukla memduhun elinden bahsedilirken onun elinin "cömertliği, kanlı oluşu, gül, kadeh, kılıç, kalem, hançer, mendil tutması, öpülmek istenmesi" vurgulanır (Şentürk, 2020, s. 83-86). Sözlüklerde elle ilgili farklı kalıp ifadeler, tabirler, deyişler vardır. *Ayak ve el öpmek* tabiri saltanat makamından olan kimselerin önceleri ellerinin sonradan ayak ve eteklerinin öpülmesini karşılar (Onay, 2013, s. 70). Klasik Türk şiirinde âşğın çektiği "üzüntü, gam, dert" kimi zaman ele benzetilmiştir. Sevgili, âşğın yakasına yapışarak onu bırakmaz. Bazen de sevgilinin saçları ele benzetilir. Saç bir el gibi âşğa eziyet eder. Metinlerde "el açmak, el vermek, el almak" deyimlerinin yanı sıra "dest-i kudret" ya da "dest-bûs" ifadeleri ile de karşılaşılır (Pala, 2002, s. 105).

Eskiden beri söylenip bugüne gelebilen deyimlerin dışında edebî metinlerden tespit edilen günümüzde artık kullanımda olmayan bazı deyiş ve deyimler olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda el ile ilgili deyimler üzerine tespit edilebilen iki çalışma bulunmaktadır. Klasik Türk şiirinde el üzerine yapılan çalışmalar İbrahim Demirkazık'ın "'El Arkası Yerde' Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı", M. Fatih Köksal'ın "Klasik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu" adlı çalışmalarıdır. Adı geçen makalelerin ilkinde "el arkası yerde" deyimine yer verilirken (Demirkazık, 2013, s. 617-633), bir diğerinde "el oyunu" (Köksal, 2015, s. 275-283) deyiminden bahsedilmektedir.

Çalışmada öncelikle Şeref Hanım'ın divanının bütününde "el" in kullanımı irdelenmiştir. Şeref Hanım divanı taranarak elle ilgili kalıp ifade ve söyleyişlerden örnekler verilerek şairin şiir dünyasında "el" in kullanımı tespit edilmek istenmiştir. Şairin

divanında içinde "el" kelimesi geçen farklı manzumeler bulunmaktadır. Şeref Hanım'ın bağlı olduğu gelenek göz önüne alınıp kaleme almış olduğu "el" redifli dört gazeldeki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır.

1. ŞEREF HANIM VE ŞAIRLİĞİ

19. yüzyıl şairlerinden Şeref Hanım İstanbul'da doğmuştur. Babası şair Mehmet Nebil'dir. Soyu baba tarafından Sadrazam Abdullah Naili Paşa'ya, annesi Şerife Nakiye Hanım tarafından Şeyhülislam Aşir Efendi'ye kadar ulaşmaktadır. Şeref Hanım, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Osman Selahaddin Dede'ye bağlıdır. Yenikapı Mevlevîhanesi'nde Muhibler Kabristanı'nda defnedilmiştir. Şiirlerinden anlaşıldığına göre bazı yakınlarından borç aldığı bilinmektedir. Bu durum şairin ekonomik sıkıntılar çektiğini gösterir (Arslan, 2010, s. 550).

Şeref Hanım'ın bazı mısralarından onun iyi bir eğitim aldığı fark edilir. Dili sadedir. Güçlü bir nazım tekniğine sahip olan şair, şiirlerinde "zarif ve nüktedân"dır (Banarlı, 1971, s. 841). Onun şiirlerindeki aşk daha çok "uhrevî"dir. Şair, tasavvuf kültürüne sahiptir ve Mevlevîdir. Yazmış olduğu kasideler çoğunlukla dinî şahsiyetlerle ilgilidir. Gazelleri ve mersiyeleri dikkat çeker. Divanında çok sayıda tarih vardır ve bu tarihler onun tarih düşürmedeki ustalığına ortaya koyar (Altunbaş, 1985, s. 61-64).

Şeref Hanım, şiirlerinde işlediği konular, dili, ifadesiyle kadın şairler arasında önemli bir yer tutmuştur. Klasik mazmun ve benzetmelere şiirlerinde rastlanır. Onun birçok şiirinde zekâsı ve nüktedanlığı hissedilirken bazı şiirlerinde "sitem ve hüznün" görülmektedir. Yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda neşeli ve şuh söyleyişleri bazı kişilerce hoş karşılanmamıştır. Şairin Nedimâne şiirleri dışında Nâbî ve Koca Ragıp Paşa tarzında yazmış olduğu hikemî şiirler de divanında bulunur. Sıklıkla işlediği konular arasında "felekten şikâyet", "kadere rıza", "ehl-i dilin dünyada rahat yüzü görememesi" vardır (Arslan, 2010, s. 550).

Şair, bazen "kadın kimliği"ni şiirlerine yansıtır. Âşık tipindeki değişimin yansımaları kadın şairler arasında en çok onda görülür. Divanına kendi yaşamı ve deneyimleri yansır. Şiirlerinde sevgiliden hesap soran bir âşık tipine rastlamak mümkündür (Toska, 2006, s. 678).

Şeref Hanım'ın şiirlerinde din ve tasavvuf önemli bir yere sahiptir. Bu konuda Şeref Hanım hakkında yapılmış çalışmalar bu görüşü desteklemektedir. "Bir Mevlevî Şairi: Şeref Hanım" başlıklı bildiri de şairin Mevlevîlikle ilgili şiirleri bir arada verilerek şairin "zarif, nükteli" bir Mevlevî kadın şair olduğuna dikkat çekilmiştir (Göçgün, 1987, s. 293). Şerife Uzun'un "Bir Kadın Şairin Dilinden Hz. Mevlânâ, Mevlevîlik ve Mesnevî-i Şerîf" adlı çalışmasında divanının tamamında Mevlevî kültürünün etkisi olduğu söylenmiştir (Uzun, 2015, s. 276). "Şeref Hanım'ın Yazımcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân Kasideleri" adlı yazıda Şeref Hanım'ın memduh övgülerine yoğunlaştığı ifade edilir (Sarıkaya, 2019, s. 86). "Şairin Psikolojik Yönünü Anlamaya Yardımcı Olması Bakımından Mersiyeler - Şeref Hanım Örneği" adlı çalışmada ise şairin mersiyelerde sergilediği "karamsar tutum"da, şairin irsiyetten gelen bazı özelliklerinin ve yaşıntılarının, kadın oluşunun etkisi olduğundan bahsedilir (Nazik, 2016, 96). Görüldüğü

üzere Şeref Hanım'ın Mevlevî oluşu ve farklı tarikatlara olan ilgisi ve hayranlığı araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

2. ŞEREF HANIM DİVANI'NDA "EL" E DAİR

Şeref Hanım, divanında "el" e ve kelimenin Farsça karşılığı olan "dest" e sıklıkla yer verir. Kelimenin Arapça karşılığı "yed" kullanım açısından kelimenin Türkçe ve Farsça karşılıklarından biraz daha geri plandadır. Divanda yer alan "dest" kelimesiyle kurulan tamlamalar şöyledir: *dest-i kudret* (Ta. 26/4-164), *dest-i ihsân* (Ta. 34/4-169), *dest-i sâkî-i kazâ* (Ta. 115/4-214), *dest-i gayret* (Müs.12/6-277), *dest-i âh* (G 120/5-375), *dest-i ümîd* (G 138/2-385), *dest-i ye's* (G 209/2-421), *zebûn-ı dest-i agyâr* (Ş. 14/3-459), *dest-i kerem-peyvest* (Ş. 30/1-469), *dest-i lutf* (Kıt. 64/2-518) *dest-i pâk* (Mün. 2/3-539). Kelimenin Arapça karşılığı "yed" ile kurulan tamlamalar ise şunlardır: *yed-i murdâr* (Mer. 18/22-138), *yed-i 'Âlî Paşâ* (Tar. 4/5-153), *yed-i kudret* (Ta. 31/3-167; Tes. 3/2-286), *yed-i berber* (Ta. 58/3-182), *kat'-ı yed-i 'âşık* (G 185/4-409), *yed-i endûh* (G 207/1-420), *yed-i lutf* (Kıt. 73/2-520).

Divanda elle ilgili çok sayıda kalıp ifade ve deyim bulunur. Bunlardan tespit edilen örnekler şunlardır: *dört el ile tutmak* (Müs. 12/3-277), (Müs. 13/4-279), (G 168/3-401), *dört elle sarılmak* (Müs. 10/4-274), *eli erişmek* (G 50/2-338), *elinden içmek* (Müs. 11/7-275), *elini tutmak* (G 103/6-367; Müs. 9/3-272), *(iki) elini kaldırmak* (Ta. 45/7-175), *elde ... olmak/olmamak* (Mer. 15/9-128), *elden bırakmak* (Mer. 17/29-135), (Tah. 6/3-245); *elden ne gelir* (Ter. 1/20-309); *eline girmek/ geçmek* (G 98/4-364), *elden (elinden) gelmek* (K 20/18-141), *elden gitmek* (Tar. 96/2-204), *elinden gitmek* (G 57 /6-342), *kendi eliyle kendini cehenneme (dibine) atmak* (Terkîb-i bend 1/19-299), *iki eli mahşerde yakasında olmak* (G 5/2-314). Örneklerden anlaşılacağı üzere Şeref Hanım, "el" in birçok kullanımına şiirlerinde yer vermiştir. Bunlar arasında şairin sade dilini ortaya koyan söyleyişler vardır. Bugün de evde, aile arasında kullanılan, sokakta duyulan birçok Türkçe ifade onun şiirinde bulunur. Şair, mersiye olarak kaleme aldığı terkib-i bendinde Yezîd'e hitaben onun kendini kendi eliyle cehennemin dibine attığını söyler:

Atdıñ eliñle kendiñi ka'r-ı cehenneme

Öz cânıña meger yok imiş şefkatîñ senin (Terkîb-i bend 1/19-299)²

Bir kasidesinin mahlas beytinde kendi elinden gelenin ancak dua olduğunu ifade eder:

Şeref elden gelür ancak du'âdır dilerim

Hak'dan olalar Hızr ile dâ'im berâber 'asker-i islâm (K 20/18-141)

Bir gazelinde önce sevgilinin rakiplerle bir arada oluşunu vurgulayan şair ardından sevgiliyle geçirdiği güzel zamanları kaybettiğine hayıflanır. Rakipler vuslata ermişken, âşığın sevgiliyle geçirdiği zevkli, güzel günler elinden gitmiştir.

Visâl-i yâr ile agyâr ider 'âlem benim sad-âh

Elimden gitdi ol zevk ile şâdân olduğum demler (G 57/ 6-342)

² Bu çalışmadaki şiir örnekleri Mehmet Arslan tarafından hazırlanmış 2011 baskılı Şeref Hanım Divanı'ndan alınmıştır. Divandaki yazım özellikleri çalışmada korunmuştur.

Şairin kedisinin ölümü üzerine düştüğü tarihte ölümü anlatmak için "elden gitmek" deyişini tercih ettiği görülür.

Yazık altun adı oldı bakır târîhini yazdım

"Gümüşden farksız tonbak kedimiz gitdi hayf elden" (Ta. 96/ 2-204)

Şair, "el" ile ilgili ifadelerde her ne kadar Türkçeyi tercih etmiş olsa da bazen Türkçe bir ifadeyi Farsça söylediği de tespit edilmiştir. Gazellerinden birinde sevgiliye seslenir ve sevgiliyi mahşerde iki elinin onun yakasında olacağı yönünde uyarır:

Helâl itmem iderseñ vasl ile dil-şâd agyârı

İki destim dem-i mahşer girîbânîñdadır cânâ (G 5/2-314)

Şeref Hanım'ın manzumeleri incelendiğinde "dini bütün bir şair" olduğu ve bunu divanına yansıttığı görülmektedir. O, dinî vecibelerini yerine getiren, tasavvufla güçlü bağı olan, Mevlevî olduğu hâlde diğer tarikat şeyh ve dervişlerine olan saygısını da şiirlerine aktaran bir şairdir (Arslan, 2011, s. 94). Şairin divanında çok sayıda naatı bulunmaktadır. Farklı nazım şekilleriyle yazılmış bu naatlardan divanda 1 numarayla gösterilen muhammesin 3. bendinin 2. mısraında şair, peygamberin elinden bahsederken onun elinde "ölümsüzlük suyu" çeşmesi olduğunu dile getirir. Hz. Muhammet'in parmaklarından su akıtması mucizesine telmihte bulunur:

Akıtdı mâ benân-ı mu'cizâtñ

Yediñde çeşmesi âb-ı hayâtñ

Komadıñ teşne-dil ehl-i guzâtñ

Ki sensin Hızr'ı cümle kâ'inâtñ

Şefâ'at yâ Resûlallâh şefâ'at (Muh.1/3-231)

Şair, divanda 227 numarada gösterilen gazelinde ise ikinci mısraında Hz. Muhammet'in elinden "merhamet suyunun aktığını" söyler:

Siler engüşt-i lutfuñ defter-i 'isyânım eyler pâk

Yediñden merhamet âbı revândır yâ Resûlallâh (G 227/7-432)

Şairin mersiyelerindeki beddualarda oldukça yoğun duygular söz konusudur. Şeref Hanım, mersiyelerinde Kerbelâ'da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e yapılanları affetmek istemediğini "ağır sıfatlar" kullanarak açıkça ortaya koyar. Onun Yezîd'e düşmanlığı nefret derecesindedir. Bu nefret şairin şiirlerinin hemen her mısraında hissedilir. Kötü sıfatlar ve ağır hakaretlerinin yanında şairin lanet ve beddua yağdırdığı da görülür. Şair, Yezîd'in dışında Kerbelâ vakasının sorumluları olan Şimr ve İbni Ziyâd'a da beddua eder (Arslan, 2011, s. 103). Bu beddualardan içinde geçen "eli kopmak, "eli ayağı kopmak" ifadeleri günümüzde hâlen kullanılır. Divandaki mersiyelerde bahsi geçen beddualar aşığıdaki beyitlerde yer almaktadır:

Kurusun kopsun eliñ ayagñ ey Şimr-i la'în

İki 'âlem dilerim başña zindân olsun (K 16/30-132)

Kopsun o Şimr'iñ iki eli tutup emrini

Kana boyadı gerden-i şâh-ı siyâdet (K 17/30-135)

Dilerim kopsun iki eli ayağı birden

Yüzi üzre sürüne rûz-ı cezâ hem-çü yılan (K 18/23-138)

Şeref Hanım'ın manzumelerinde tespit edebildiğimiz içinde el geçen mütekerrir mısralı şiirler mevcuttur. İçinde "el" kelimesi geçen kelimelerin tekrar eden mısralarda geçişi dikkat çekicidir. Mevlevî şair Şeref Hanım, divanında *dost* anlamına gelen "dest-gîr" ifadesini sıklıkla kullanır. Divanda birçok kez geçen "dest-gîr" hem bir muhammeste hem de bir müseddesin mütekerrir mısraında yer alır. Dest-gîr "elinden tutan, yardımcı olan" anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2004, s. 179). Bu kelimenin kullanımında Şeref Hanım'ın tasavvufa olan meyli hissedilir. Şeref Hanım, divanında 6 numaralı "Der-Hakk-ı Veysü'l-Karanî" başlıklı muhammeste tasavvuf ehli kimselerce örnek alınan Veyse'l-Karanî'den yardım istemektedir. Muhammesin mütekerrir mısraında bu yardımı isterken tercih etmiş olduğu kelime "dest-gîr"dir. Şeref Hanım'ın muhammesinde bu ünlü mutasavvıfa duyduğu hürmet ve Veyse'l-Karanî'nin "*tasavvuf tarihinde tanınmasını sağlayan en temel nitelikleri*" görülür. Şairi isyan denizinden çıkarıp ona yardım eli uzatacak kişi ünlü mutasavvıftır (Ertek Morkoç, 2016, s. 5312).

Ol kadar mukbil-i Mahbûb-ı Hudâsın ki seni

Kıldı tevkîr ziyâret ile vechiñ göreni

Yok nazîriñ aramam hıttâ-i Hind ü Yemen'i

Bahr-i 'isyânda gezdirme yeter fülk-i teni

Dest-gîr ol baña yâ Hazret-i Veysü'l-Karanî (Mu. 6/1-236)

Divanda 8 numarada verilen müseddesin başlığı "istimdâd"dır. Baştan sona yardım çağrılarıyla dolu bu müseddeste başlığa uygun her bendde yardım çağrısı vardır. İkinci bendden anlaşıldığı üzere müseddes Kâdiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânî'ye yazılmıştır. Mütekerrir müseddes olan bu manzumede tekrar edilen mısralarda "dest-gîr" ifadesi yer almaktadır. "dest-gîr-i "âcizân" denilerek tamlama kurulmuştur.

Ey şehen-şâh-ı velâyet bî-gümân

Cedd-i pâkiñdir Resûl-i Müste'ân

Ser-firâz-ı evliyâ vü ins ü cân

Saña mahsûs oldı kurbiyyet hemân

El-amân ey dest-gîr-i 'âcizân

El-amân ey gavs-i a'zam el-amân (Mü. 8/1-270)

Bugün hâlâ kullanımda olan kalıp ifadeler şairin divanında tespit edilebilir. Bugün de kullandığımız "kıyamette bahsi geçen kişiden davacı olmak" anlamındaki "iki eli yakasında olmak" deyimini şairin divanında 9 numarada gösterilen mütekerrir tesdisin tekrarlanan mısralarından biridir. Tesdisin ilk bendi şöyledir:

Sen ey nâ-mihribân oldukça agyâr ile ülfetde
Kalur mı 'âşıkîñ ârâmı cûş itmez mi gayretde
Lebe mühr-i sükût urdumsa bu dâr-ı meşakkatde
Olur bir dem düşer dâmân-ı fırsat sabr it elbetde
Dü-destimle girîbânîñ tutup rûz-ı kıyâmetde
Derim yâ Rabbî ihkâk eyle hakkım var bu âfetde (Tes. 9/1-293)

Divanında çok sayıda şarkı olduğu bilinen Şeref Hanım'ın "kıydım elimle cânıma" nakaratlı bir şarkısı bulunmaktadır. Şeref Hanım, kendi eliyle kendine zarar verdiğini şarkı boyunca ifade eder. Divanda 40 numarada yer alan şarkının ilk bendi şöyledir:

Lâzımdı girmek kanıma
Zahmetse de cânânıma
Kendim bakup noksanıma
Kıydım elimle cânıma (Ş 40/1-478)

Divandaki örneklerden yola çıkılarak manzumelerde geçen ele dair kullanımların daha çok deyim veya kalıplaşmış ifadeler olduğu söylenebilir. Yukarıda bahsi geçen örneklerde "el" gerçek anlamından ziyade mecaz anlamıyla kullanılmıştır.

2.1. Gazellerin İncelenmesi

Şeref Hanım'ın Divanı'nda 255 gazel bulunmaktadır, bu gazellerden 247'sinde redif kullanmış, şair, kafiyeyle sadece "7, 21, 33, 48, 59, 103, 173, 190 numaralı gazelerde" tercih etmiştir. Redif olarak Arapça ve Farsça ek, kelime ve fiiller yerine daha çok Türkçe kelime, ek ve fiilleri divanda yer alır (Aslan, 2011, s. 65-68). Şeref Hanım Divanı'nda redifinin içinde "el" kelimesi geçen dört gazel tespit edilmiştir. Gazellerden 1'i tek kelimedenden oluşur, 2 gazelin ise redifleri ek ve tek kelimedenden oluşmaktadır. Son olarak içinde "el" geçen ve birden fazla kelimedenden oluşan redif tespit edilmiştir. Gazellerden ikisinin redifinde ortak kelime "elindedir". 54 numaralı gazel "elindedir", 167 ve 171 numaralı gazeller "-in elinden" son olarak 185 numaralı gazel "tolaşır elden ele" redifiyle yazılmıştır. Şeref Hanım "el" kelimesinin anlam zenginliğinden faydalanır. Söz konusu gazelleri oluşturan beyitlerde "el" kelimesinin çağrışımları bulunur. Şairin benzetme dünyası, çağrışımlar, kalıp ifadeler ve söyleyişler, deyimler açısından gazeller incelenmiştir.

2.1.1. "elindedir" Redifli Gazel

Şeref Hanım'ın "elindedir" redifli gazeli divanda 54 numaralı gazel olarak geçmektedir. Gazel aruzun mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır ve 5 beyitlik bir gazeldir.

Şair, ilk beyitte alışık olunduğu üzere kendini bir âşık olarak niteler; âşığın sevgili elindeki gönlü ise bülbül gibi feryat etmektedir. Gönül, bülbüle teşbih edilmiştir. Âşığın

gönlü sevgilinin egemenliğindedir. Şair "elinde olmak" deyişini akıllara getirir. İkinci mısradaki gönül bülbül misali feryat figana boğulmuş bir şekilde tasvir edilir.

Çünkü dilim o gonca-i handân elindedir

Bülbül-misâl zâr ider efgân elindedir (G 54/1)

"Gönlüm, o gülen sevgilinin eline düştüğü için bülbül gibi ağlamaktadır, figan içindedir."

İkinci beyitte şair gönlüne seslenerek sevgilinin kan dökücülüğünü vurgular. Sevgili kılıç gibi kesici bakışlarıyla kan saçmaktadır. Her bir bakışı çok fazla kanın dökülmesine sebep olur. Sevgilinin eli kanlıdır. Bakışlarının yaraladığı âşıklar, kan içinde kalmış, kan döken bir katil ya da savaşı gibi tasvir edilen sevgilinin elleri kanlanmıştır.

Şemşîr-i gamzeler ile ey dil o hûn-feşân

Her bir nighde eylese biñ kân elindedir (G 54/2)

"Ey gönül o kan dökücü (sevgili) her bir bakışta gamzesinin kılıcıyla bin kan eder."

Gönül, üçüncü beyitte de karşımıza çıkar. Bu kez gönül tarak misali ayrılık acısıyla parça parça olmuştur. Gönlün parçalanmış hâli tarağa benzetilmiştir. Gönül-tarak ilgisi oldukça manidardır. Şekil olarak düşünüldüğünde parçalanmış olan bir gönülle tarağın ayrık, parça parça dişleri arasında bir ilgi kurulmuştur. Burada dikkat çeken nokta gönlün bir tarak misali sevgilinin elinde oluşudur. Gönül, sevgilinin elinde tuttuğu değersiz bir nesne gibidir. Üstelik sevgili onu her eline alıp saçını taramaya başladığında parça parça olacak, âşık eziyet çekecektir.

Olsa 'aceb mi hecr ü firâk ile çâk çâk

Dil şâne-veş o zülf-i perîşân elindedir (G 54/3)

"Ayrılıkla gönlüm parça parça olsa bu şaşılacak bir şey değildir. Gönlüm tarak gibi [sevgilinin] perişan saçlarının elindedir."

Şair, dördüncü beyitte de klasik Türk şiirinin alışlagelmiş benzetmelerinden birine yer verir. Gönül yine bu beyitte de karşımıza çıkar ve gelenekte olduğu gibi kuşa teşbih edilir. Sevgilinin saçlarındaki tuzaktan kurtulması mümkün değildir. Güç, kudret sevgili "elindedir". Yukarıdaki beyitte olduğu gibi bu beyitte de şair "el" kelimesi ile sevgilinin kudretini vurgular.

Mümkün degil rehâ bulamam dâm-ı turradan

Bu murg-ı dil bir âfet-i devrân elindedir (G 54/4)

"Saçlarının kıvrımındaki tuzaktan kurtulmam mümkün değil. Bu gönül kuşu bir dünya afetinin elindedir."

Beşinci ve son beyitte artık gönülden bahsedilmez. Ağlayıp inleyen Şeref, yardım bekler. Sevgiliden kendisine lütuf göstermesini diler. Aşk hastası olmuştur ve yardım edebilme gücü, kudreti yalnızca sevgilinin elindedir. Bu beyitte de "el" in güç, kudret anlamları vurgulanır.

Lutfuñ dirîg itme Şeref-zârdan meded

Bîmâr-ı derd-i 'aşkına dermân elindedir (G 54/5)

"Lütfunu ağlayıp inleyen Şeref'ten esirgeme. Onun aşk derdi hastalığına derman senin elindedir."

Gazelin baştan sona geleneğe uygun benzetme ve hayallerle dolu olduğu görülür. Gazel, bir bütün olarak değerlendirildiğinde beyitlerde "el" in tesiri, gücü yansıttığı söylenebilir. Yalnızca üçüncü beyitte bir nesneyi elde tutmak anlamı verilir. Gönlü elinde bir tarak gibi tuttuğu düşünülen sevgili tasviri vardır.

2.1.2. "-ın elinden" Redifli Gazel

Gazel, divanda 167 numaralı gazel olarak yer almaktadır. Aruzun "mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün" vezniyle yazılmıştır ve 5 beyitten oluşmaktadır.

Sürekli rakiple mücadele içinde olan âşık, sevgiliye ulaşabilmek için her zorluğa katlanır. Bütün olumsuzlukların sebebi rakiptir. Rakibin sürekli sevgiliyle olduğunu düşünen âşık, rakibin sevgiliye zarar vereceğini düşünür. Sevgili, rakibe ilgi gösterip âşığa ilgisiz davranır ve âşığa eziyet eder (Batislam, 2016, s. 82). Aşağıdaki beyitte de benzer bir durum söz konusudur. Alışıl gelmiş benzetmelerle şair, "bülbul"ü âşığa, "gül"ü sevgiliye, "hâr"ı rakibe benzetir. Nasıl bülbul, gülü dikeninden kurtaramazsa, âşık da rakibin elinden sevgiliyi alamayacağı düşüncesindedir. Bu beyitte "elinden almak" ifadesi dikkati çeker. Elinden almak, kişiyi bir şeyden mahrum bırakmaktır. Âşık, rakibi, sevgiliden mahrum etmek istemekle birlikte bunu başaramayacağını bilincindedir. İkinci mısradaki "elinden kurtarmak" deyişi yine âşıkla bülbulün eşleşmesine uygun biçimde gülü içinde bulunduğu durumdan "kurtarmayı başaramamak" anlamıyla verilmiştir.

Almak güç imiş yârîmi agyârîñ elinden

Bülbul gülünü kurtaramaz hârîñ elinden (G 167/1-400)

"Bülbul gülünü dikenin elinden kurtaramaz, benim [de] yârîmi rakibin elinden almam güçmüş."

İkinci beyitte şair, cefa çektiren sevgilinin ateş dolu olarak yanından gittiğinden bahseder, oysa kendisi onun aşkının ateşiyle yanıp yakılmaktadır. Burada Şeref Hanım, "elinden" ifadesine "tesir", "yüzünden/nedeniyle" anlamlarını yüklemiştir. Âşığın gönlü çaresiz yanmaktadır, yanan tutuşan gönlün elinden âşık etkilenmektedir.

Pür-âteş olup gitdi yanımdan o cefâ-cû

Yanup yakılırken dil-i nâ-çârîñ elinden (G 167/2-400)

"Ben çaresiz gönlümün elinden yanıp yakılırken o cefa eden [sevgili] yanımdan ateş dolu olarak gitti."

Üçüncü beyitte ilk beyitte olduğu gibi, âşık-sevgili-rakip aşk üçgeni dikkat çeker. Sevgili, âşığa eziyet ederken, rakibe lütuf göstermektedir. Âşık, bu durumdan şikâyet eder. Burada "sitem-kâr ve gaddâr" olan sevgilinin "elinden" ifadesi dikkat çeker. Beyitte "çekmek" fiiline yer verilmemekle birlikte "elinden çekmek" deyişi akıllara gelmektedir.

"Elinden" aynı zamanda "yüzünden" anlamı taşır. Âşık, feryat etmesinin kaynağı olarak sevgiliyi gösterir.

Cevre beni şâyeste görür lutfâ rakîbi

Feryâd o sitem-kâr u o gaddârîñ elinden (G 167/3-400)

"Beni eziyete; rakibi lütfâ layık gören o zalim [sevgilinin] elinden feryat ediyorum."

Dördüncü beyitte âşık, rakibe tepkilidir. O, artık sürekli yakasında olan rakipten kurtulmak ister. Burada bir önceki beyitten farklı olarak "elinden" ifadesi rakip için kullanılır. Bu kez "el" rakibin elidir. Âşık, rakibin elinden yakasını almak istemektedir.

Olmaz mı girîbânımı almak baña rûzî

Endîşe-i agyâr-ı tebeh-kârîñ elinden (G 167/4-400)

"Beni harap eden, gam ve kedere atan düşmanın elinden yakamı kurtarmak kismet olmayacak mı?"

Beşinci beyitte yine sevgiliden şikâyet vardır. Şeref Hanım güç durumlara dayandığını, katlandığını bunları yazmaya kalksa yere göğe sığmayacağını söyler. Sevgili aralıksız ve acımasız bir biçimde âşığa eziyet eder. "Elinden çekmek" söyleyişiyle sevgilinin eziyetleri vurgulanır.

Her vechile sıgmaz Şeref evrâk-ı sipihre

Çekdiklerimi yazsam eger yârîñ elinden (G 167/5-400)

"Şeref, [her ne sebeple olursa olsun] yârın elinden çektiklerimi gökyüzünün yapraklarına [gökyüzü kadar yapraklara] yazsam sığmaz."

İlk beyit alışılmış olduğu üzere klasik Türk şiirinin aşk üçgeninden bahseder. "Elinden" ifadesi çoğunlukla "onun yüzünden" anlamında kullanılmıştır. Âşık, daima acı çeker ve bu acıların müsebbibi sevgilidir ya da rakiptir. Sadece ikinci beyitte gönlünü kendinden ayrı tutarak gönlün aşkla yanıp yüzünden yanıp kül olduğunu anlatır.

2.1.3. "-ın elinden" Redifli Bir Diğer Gazel

Divanda 178 numara olarak gösterilen gazel, Şeref Hanım'ın "-ın elinden" redifli bir diğer gazelidir. Bu gazelin vezni ve beyit sayısı bir önceki gazelle aynıdır. Gazel "mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün" vezniyle yazılmıştır ve 5 beyitten oluşmaktadır.

Bu gazelin ilk beytinde yine geleneğe uygun bir sevgili bahsi vardır. Âşık, kendisini tamamen sevgiliye teslim etmiştir. O kana susamış sevgilinin elinden canını kurtarabilecek kimse yoktur. Bütün âşıklar, sevgilinin gücü, kudreti karşısında çaresizdir. Sevgilinin elinden kurtulmak, ondan kaçmayı başarmak mümkün değildir.

Virdim ele tâm gönlümü dildârîñ elinden

Cân kurtaramaz kimse o hûn-hârîñ elinden (178/1-406)

"Sevgilinin elinden [yüzünden] gönlümü tamamen ele verdim. O, kan dökenin elinden kimse canını kurtaramaz."

Sevgili aşağıdaki beyitte doğrudan söylenmez ancak rakibin söylenmesi sonucunda beyitte bahsi geçen eteğin sevgiliye ait olduğu anlaşılır. Gelenek üzere sevgilinin eline eteğine yapışan âşıklar akla gelir. Ancak bu beyitte âşık eteğe ulaşamaz. O da ağyar gibi sevgilinin eteğini öpmek istemektedir hatta sevgilinin ayağını öpebilmek için yolunda toprak olmaya, ölmeye razıdır. Rakibin "elinden" sevgilinin eteği alınmaz. Rakip sevgilinin eteğini tutabilirken, ona yaklaşabilirken âşığın böyle bir imkânı yoktur. Beyitte "el" ve "etek" kelimelerinin bir arada verilmesi "el etek öpmek" deyişini de hatırlatır.

Hâk-i rehiñ olsun nice öpsün ayağın dil

Dâmânıñ alınmaz güzel agyârıñ elinden (178/2-406)

"[İsterse] yolunun toprağı olsun [isterse] defalarca ayağımı öpsün gönül [yine de] o güzel[in] eteğini rakibin elinden alamaz."

Başkasıyla kastedilen rakiplerdir, sevgili rakibe ilgi gösterirken âşığı cezalandırmaya devam eder. Âşık bu durumdan memnun olmasa da onu şikâyet edebileceği kimse yoktur. Bu beyitte de "elinden" ifadesi "yüzünden" anlamıyla kullanılmıştır. Âşık sevgili yüzünden sıkıntılıdır.

Hep gayre vefâ baña cefâ lâyıık-ı Hak mı

Bilmem kime şekvâ ideyim yârıñ elinden (178/3-406)

"Hep başkalarına vefa bana cefa Hak'tan bana layık mı [görülür]? Sevgilinin elinden bilmem kime şikâyet edeyim?"

Aşk ateşi âşıkta öyle kuvvetlidir ki âşığın aşk ateşiyle çıkan ah alevine cehennem parmağını bile tutamaz. Âşık, daima haksızlık eden sevgilinin elinden yandığını söyler. Bu beyitte "el" ile doğrudan ilişkilendirilebilecek bir vücut uzvu "parmak" yer alır.

Dûzah 'alev-i âhıma parmak tutamaz âh

Yandım dil-i zârıñ o sitem-kârıñ elinden (178/4-406)

"Cehennem, ahımın alevine parmak [bile] tutamaz. O zalim [sevgilinin] ve ağlayan gönlümün elinden yandım."

Rakipler, âşığın sevgiliyi görmesini engeller. Şeref Hanım, sevgiliyi göremeyince bülbülün dikenin elinden neler çektiğini anlayabildiğini söyler. Beyitte bülbül ve gül geçmemekle birlikte geleneğe uygun eşleştirmelerle sevgilinin gül, dikenin ise rakip olduğu açıktır. Dikene teşbih edilen rakip âşığa sevgiliyi göstermeyerek eziyet etmiştir. "El" kelimesi burada "rakibin eli" olarak değerlendirilmelidir.

Cânânı rakîbân komuyor görmege bildim

Bildim ne çekermiş Şerefâ hârıñ elinden (178/5-406)

"Rakipler, sevgiliyi görmeye izin vermiyor, bildim. Ey Şeref [senin] dikenin elinden ne çektiğini [şimdi] bildim."

Rakip sevgiliye daha yakın olması açısından âşıktan üstündür. Âşık, sevgiliye ve rakibe karşı koyamaz. Güç ve kudret önce sevgilinin sonrasında âşığın "elinde"dir. Bu

gazelde de "el" kelimesiyle aslında âşığın "elinde" olan bir şey olmadığını görürüz. El, kudrettir ve kudretli olan sevgilidir. Âşığın rakiple mücadeleye gücü, kuvveti yoktur. Fakat onlar yüzünden çektiklerinden şikâyet etmeyi de ihmal etmez. Gazel aynı redifli gazelle hayal ve benzetme dünyası açısından da benzerlik göstermektedir.

2.1.4. "tolaşır elden ele" Redifli Gazel

Divanda 185 numarayla gösterilen gazel beş beyitten oluşmaktadır. Gazel aruzun "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" vezniyle yazılmıştır. Günümüzde hâlâ kullanımda olan "elden ele dolaşmak" deyimini redif olarak seçen Şeref Hanım hemen her beyitte elden ele dolaşan farklı nesnelere bir hayal dünyası yaratır.

Birinci beyitte sevgilinin saçının telleri elden ele dolaşır. Bu saç tellerinin dolaşırkenki görünümü elde deste şeklinde tutulan sümbül ve reyhana benzetilir. Sevgilinin saçları sümbüldür, reyhandır dolayısıyla onun saç telleri elden ele dolaştığında sanki insanlar destelenmiş sümbül ve reyhanları birbirlerine uzatırlar.

Rişte-i zülf-i perîşân tolaşır elden ele

Deste-i sümbül ü reyhân tolaşır elden ele (185/1-409)

"Perişan zülfünün telleri elden ele dolaşır. Reyhan ve sümbül destesi elden ele dolaşır."

Âşık, sevgiliye ulaşamaz. Tarak, sevgilinin her gün kullandığı, eline aldığı bir nesnedir. Bu bakımdan düşünüldüğünde tarak rakiple eşleştirilebilir. Rakip, hem sevgiliye yakınlaşır, hem de âşığı sevgiliden uzak tutmak için türlü hilelere başvurup âşığa eziyet eder. Beyitte tarak sevgilinin saçına kimsenin değmemesini tembih eder, bu bakımdan rakiple ilişkilendirilebilir. Tarağın şekil açısından ayrıık dişleri parça parça olmayı temsil eder. Parça parça olan aynı zamanda âşığın gönlü olabilir.

Değmesin zülfüne kimse diyü tenbîh eyler

Şâne kim çâk olarak san tolaşır elden ele (185/2-409)

"Saçına kimse değmesin diye tembih eder. Tarak sanki yarık hâlde elden ele dolaşır."

Sevgili, kimselere görünmez ancak gizli bir biçimde âşıkların gönlündedir. Âşıklar sanki elden ele o sevgilinin aşkını birbirlerine verirler. Elden ele dolaşmak ifadesiyle sevgilinin ilgi görüşü anlatılmak istenmiştir.

Kimseye sûret-i zâhirde görünmez lâkin

Dilber içre dil-i pinhân tolaşır elden ele (185/3-409)

"Görünüşte o dilber kimseye görünmez ama gizli[ce] gönül içinde elden ele dolaşır."

Âşık güçsüzdür, sevgili buna rağmen âşığa eziyet etmekten çekinmez. Beyitte sevgili, âşığı öpücükle tehdit eder. Tehditler âşığın elini kesmeye yöneliktir. Kınından çıkmış bir hançer elden ele dolaşır. Sevgilinin öpücüğüyle âşığın elinin bir anlamda da kudretinin kesilmesi arasında bir benzerlik ilgisi kurulmuştur.

Büsedede kat'-ı yed-i 'âşıkaya eyler îmâ

Turmaz ol hançer-i 'uryân tolaşır elden ele (185/4-409)

“Öpücükte âşığa [elini] gücünü, kudretini keseceğini ima eder. O çıplak hançer [kınından çıkmış] durmaz, elden ele dolaşır.”

Sevgilinin yüzü çok güzeldir, o güzelliğin vasıflarını anlatan her şiir yaprağı ise çokça beğenileceğinden elden ele dolaşacaktır. Beyitte şair, sevgilinin güzelliğini vurgular. Onun vasıflarıyla süslenen her varak gül goncasına benzemiştir. Aynı zamanda Şeref Hanım yazmış olduğu şiirlerine üstü kapalı bir övgü dizer. Elden ele dolaşan her varak onun yazmış olduğu şiirlerdir, “elden ele dolaşmak” bu beyitte çok beğenilmek ifadesini karşılamıştır.

Vasf-ı rûyunda olan her varak-ı şî'r Şeref

Gonca-i gül gibi her ân tolaşır elden ele (185/5-409)

“Şeref, onun yüzünün vasıflarını anlatan her şiir yaprağı gül goncası gibi her an elden ele dolaşır.”

Gazelin hemen her beytinde redife bağlı olarak elden ele geçen nesnelere karşılaşılr. Elden ele dolaşan bazen bir gül yaprağı, bir tarak, bazen bir hançer olmuştur. Elde desteyle sünbül reyhan tutmak hatırlatılırken tutulan çiçek gül olunca tek bir gülün elde tutuluşu dile getirilmiştir.

SONUÇ

Klasik Türk şiirinde sevgilinin güzellik unsuru olarak daha çok büst kısmından bahsedilir. El, bahsi çok geçmeyen bir uzuvdur. Şeref Hanım divanında tespit edilen örneklerde daha çok mecaz kullanımla karşılaşılr. Sevgilinin eli bir güzellik unsuru olarak değerlendirilmemiştir.

Şairin geleneğe uygun kaleme aldığı “el” redifli gazelerde “el” kelimesini incelikli kullanışı dikkat çekmektedir. Şair gazelerde hemen hemen “el” ile ilgili anlam bakımından çağrışım yapabilecek her şeye yer vermiştir. “Elinden” redifli iki gazeli muhteva açısından da benzerlik gösterir. Şeref Hanım, bu gazelerde sevgilinin eline düşmüş bir âşığın onun elinden çektiklerini anlatır. Üstünlük, güç sevgilidedir. Âşık, sevgiliye teslim olmuştur. Ondan kurtuluşu yoktur. Her ne olursa sevgili elinden olacaktır. Bazen el, elde tutulan tarak vb. nesnelere şiire girer. Elde deste deste tutulan çiçeklerden bahsedilir. Gül, başka çiçeklerle bir araya gelmeden elde tutulur. Gülün diğer çiçeklerden üstün sayılması böylece vurgulanır. Söz konusu dört gazelden sadece birinde el düşünüldüğünde çağrışım yapan uzuvlar parmak ve ayak anılır. Ancak gazelerde el ile yakından ilişkili kabul edebileceğimiz el içi ya da bilek gibi elle doğrudan bağlantılı vücut kısımlarına rastlanmaz. Sevgilinin eline özgü bir tasvir yapılmaz ya da sevgilinin eli övülmez.

Şairin gazelerinde mecaz anlamda da elle karşılaşılrız. Kelimenin dilde kalıplaşmış bazı ifadelerini şair geleneğe uygun olarak şiirlerine aktarmıştır. “elden ele dolaşmak” günümüzde de kullanılmaktadır. Rağbet görmek, beğenilmek anlamına gelen bu ifadeyi Şeref Hanım redif olarak kullanmıştır. Bahsi geçen gazelde şiirlerin elden ele dolaşması

şairin kendini övmesi anlamında düşünülebilir. Elinden almak, elinde olmak, iki eli yakasında olmak gibi deyişler de yine gazellerde tespit edilmiştir.

Şair, gazellerinde klişeleşmiş benzetmeleri sıkça kullanmış, gelenekten uzaklaşmamıştır. Ancak şair "el" kelimesinin kullanımında Türkçenin zenginliğinden faydalanmış ve elle ilgili birçok kalıp sözle deyim, elin mecaz anlamlarını bize göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Altunbaş, K. (1985). Şeref Hanım ve divan edebiyatındaki yeri. *Millî Kültür* 51, 58-64.
- Arslan, M. (2010). Şeref Hanım. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 38). İstanbul: TDV Yayınları.
- Arslan, M. (2011). *Şeref Hanım dîvanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Banarlı, N.S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Batıslam, H. D. (2016). *Divan şiirinin benzetme ve hayal dünyasından*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demirkazık, H. İ. (2013). "El arkası yerde" deyim ve bu deyim Divan şiirindeki kullanımı. *Turkish Studies*, 8(4), 617-633.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ertek Morkoç, Y. (2016). Şeref Hanım'ın şiirlerinde din ve tasavvuf. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5304-5325.
- Göçgün, Ö. (1987). Bir Mevlevî şairi: Şeref Hanım. *Selçuk Üniversitesi 2. Millî Mevlâna Kongresi (tebliğler)*. 287-293.
- Köksal, M.F. (2005). *Klasik Türk şiiri araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Nâcî. (2009). *Lügat-i Nâcî*. (Kartal, A., Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mütercim Âsım Efendi. (2009). *Burhân-ı katı*. (Öztürk, M. ve Örs, D., Haz.) İstanbul: Türk Dil Kurumu.
- Nazik, S. (2016). Şairin psikolojik yönünü anlamaya yardımcı olması bakımından mersiyeler -Şeref Hanım örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 23(80), 79-98.
- Onay, A. T (2013). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü eski Türk Edebiyatında mazmunlar ve izahı*. (C. Kurnaz, Haz.). Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özön, M. N. (1965). *Osmanlıca-Türkçe sözlük*. İstanbul: İnkılâp ve Aka.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divan şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Redhouse, J.W. (2009). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*. (Toparlı, R., Eyövge Yılmaz, B., Yılmaz, Y., Haz.) Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Sarıkaya, E. (2019). Şeref Hanım'ın Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân kasideleri, *Ekev Akademi Dergisi*, 23(77), 77-90.
- Şemsettin Sami. (2010). *Kamus-ı Türkî* (Yavuzarslan, P., Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Şentürk, A. (2020). *Osmanlı şiir kılavuzu* (4. Cilt). İstanbul: DBY Yayınları.
- Toska, Z. (2006). Divan şiirinde kadın şairlerin sesi. *Türk edebiyatı tarihi* (II), ss. 670-680. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) El. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 17.04.2023].
- Uludağ, S. (2001). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Uzun, Ş. (2015). Bir kadın şairin dilinden Hz. Mevlanâ Mevlevîlik ve Mesnevî-i Şerîf. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(37), 266-277.

ŞEREF HANIM'S GHAZALS WITH THE RHYME "HAND"

ABSTRACT

The 19th century is a period of change in classical Turkish poetry in some respects. Although women poets have been present in this literature for centuries, the number of women poets has never been as high as in the 19th century. Women poets, who had the opportunity to develop due to the environment they were in, produced works that were qualified and appreciated enough to make a name for themselves in their own period.

Şeref Hanım, a prominent name among the women poets of the period and the owner of a divan, was born and raised in Istanbul, received a good education, and grew up in a family that valued art and culture. When the poet's divan is evaluated in its entirety, it is seen that her poems are dominated by Sufism. Although the poet, who commemorated many religious figures in his poems, was a Mevlevi, he also wrote poems about other orders. The influence of "religion and Sufism" in her poems is felt in many of her poems. When the poems in Şeref Hanım Divan are analyzed in terms of content, it is possible to trace the traces of tradition in her poetry, although elements that can be considered "new" and "from life" are encountered. It is known that the poet, who draws attention with her simple style and solid verse technique, prefers Turkish words more in her choice of rhymes.

In the introduction part of the study, the meanings of "el" in dictionaries are given, the Arabic and Persian equivalents of the word are emphasized, and then the poet's life and personality are mentioned. In the next section, Şeref Hanım's divan is scanned and the examples identified are analyzed from a general point of view. As a result of the scans, the poet's divan contains verses in which "hand" is mentioned. Among these verses, there are four ghazals with "hand" rhyme. The poet also uses Persian and Arabic equivalents of "hand" in his divan, but when it comes to rhyme, he prefers the Turkish word "hand". Taking advantage of the rhymes strengthening of the meaning, the poet included elements that can be related to the hand in his ghazals and frequently used metaphorical meanings of the word. The ghazals have similarities and differences in terms of discourse and content. Based on the poet's divan, the use of the word "hand" in his poetic world, the world of simile and imagination, metaphors, idioms and stereotypes are evaluated through the four ghazals mentioned.

Keywords: Şeref Hanım, hand, ghazal, help, submission.